

Dr Maria Trzcńska-Król¹

*Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
Warszawa, Polska*

Mgr Danuta Szejnicka

*Nacionalinė švietimo agentūra / Narodowa Agencja Edukacji,
Wilno, Litwa*

Dr hab. Joanna Łukasiewicz-Wieleba, prof. APS²

*Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
Warszawa, Polska*

Współpraca nauczycieli szkół polskich na Litwie ze środowiskiem lokalnym

Wstęp

Środowisko lokalne (społeczność lokalna, wspólnota lokalna) – to pojęcie z obszaru pedagogiki społecznej, które obejmuje zarówno ludność zamieszkującą pewien obszar, jak i system instytucji wspierających organizację życia obywateli, a ich działania koncentrują się wokół wspólnych wartości, celów, interesów³. Środowisko to może być rozumiane jako „miejsce wychowujące”, świat noszący ślady obecności naszej i naszych przodków, miejsce, które umożliwia oddziaływania wychowawcze i edukacyjne⁴.

W odniesieniu do środowiska lokalnego wyróżnia się takie cechy, jak: wyrazistość granic terytorialnych oraz infrastruktury (w tym instytucje edukacyjne, kulturalne, socjalne, usługowe itp.), istnienie grup o charak-

¹ <https://orcid.org/0000-0002-7018-1922>

² <https://orcid.org/0000-0003-2215-1208>

³ Pilch Tadeusz, *Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany*, [w:] *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, red. Tadeusz Pilch i Irena Lęparczyk, Warszawa 1995, s. 155–173; Winiarski Mikołaj, *W kręgu pedagogiki społecznej. Studia – szkice – refleksje*, Łódź 2017; Theiss Wiesław, *Mała ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilitytarna*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura – Edukacja – Rozwój lokalny*, red. Wiesław Theiss, Warszawa 2001, s. 11–23.

⁴ Mendel Maria, *Pedagogika miejsca i animacja na miejsce wrażliwa*, [w:] *Edukacja i animacja społeczna w środowisku*, red. Wiesław Theiss i Bohdan Skrzypczak, Warszawa 2006, s. 21–37.

terze wspólnotowym, świadomość mieszkańców na temat swojej przynależności do środowiska lokalnego, poczucie jedności, system kontroli obywatelskiej bez udziału profesjonalnych funkcjonariuszy, istnienie jawnych sił społecznych (wolontariuszy, stowarzyszeń itp.), nasilone kontakty osobowe wśród dzieci i młodzieży, sieć stosunków, które służą wzbogaceniu życia prywatnego. Środowisko lokalne, działając na rzecz wspólnego dobra, pełni funkcje, które Mikołaj Winiarski kategoryzuje jako edukacyjne, rekreacyjno-kreatywne, pomocowo-opiekuńcze, integracyjno-regulacyjne⁵.

Z racji swojego umiejscowienia szkoła jest instytucją, która funkcjonuje w środowisku lokalnym, oddziałuje na nie poprzez aktywności społeczne, kulturalne, a przede wszystkim edukacyjne, opiekuńcze i wychowawcze. W szkole koncentruje się wiele interakcji społecznych, wywodzących się z osób, instytucji, grup ludzi, mieszkańców. Szkoła ma więc charakter środowiskowy, a jej działalność „jest ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej w zakresie opieki i wychowania, pomocy oraz wsparcia społecznego i pracy kulturalno-oświatowej. [...] Inspiruje, ukierunkowuje i integruje oddziaływania społeczno-edukacyjne wszystkich placówek, instytucji i grup społecznych środowiska”⁶. Ale to jednostkowi nauczyciele realizują (lub nie) zadania, które przyczyniają się do integracji szkoły i środowiska lokalnego. Przy tym współpraca z instytucjami i osobami w otoczeniu nauczycieli wymaga godzenia wielu interesów zarówno szkoły, uczniów, instytucji, jak i samych nauczycieli⁷. Istotą współpracy nauczycieli z osobami i instytucjami jest tworzenie sytuacji, które przyczyniają się do rozwoju uczniów – działania poszczególnych podmiotów mają na celu dostęp do lepszej edukacji i sukcesów wychowanków. Dlatego aktywizacja⁸, zaangażowanie wielu

⁵ Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.

⁶ Tamże, s. 265.

⁷ Łukasiewicz-Wieleba Joanna, *Nauczyciel – inhibitor i inicjator*, [w:] *Nauczyciele i rodzice. Komunikacja. Relacje. Współpraca*, red. Joanna Łukasiewicz-Wieleba, Warszawa 2014, s. 27–38.

⁸ Takim oddziaływaniem jest np. zachęta młodych ludzi do uczestnictwa w edukacji równoległej (pozaszkolnej). Jest to możliwe dzięki wymianie informacji pomiędzy nauczycielami a innymi podmiotami edukacji równoległej, podejmowanie wspólnych działań czy dostarczanie wzajemnych środków do działań merytorycznych. Zob.: Winiarski Mikołaj, *Szkoła środowiskowa i jej obecność w edukacji równoległej, permanentnej i środowiskowej*, „Pedagogika Społeczna”, 2015, R. XIV, nr 3(57), s. 53–76.

podmiotów oddziałuje na uczniów w wielu sferach zarówno edukacyjnych, jak i psychologicznych⁹.

Zawód nauczyciela opiera się na kompetencjach merytorycznych, metodycznych, psychologicznych i innych. Wśród nich istotne są takie, które odnoszą się do komunikowania, budowania i utrzymywania relacji oraz współpracy z innymi osobami. Nauczyciel jest osobą, dla której środowisko szkoły jest nie tylko miejscem pracy, lecz także miejscem współdziałania, współpracy, relacji. To na nim spoczywa decyzja, kiedy i z kim będzie nawiązywał kontakty, kogo zaprosi do współpracy. Jego decyzje w tym zakresie są autonomiczne. Od niego wychodzi inicjatywa lub gotowość do przyjęcia zaproszenia od innych osób lub instytucji¹⁰, kierując się w tych wyborach przekonaniem, postawami, wartościami, emocjami czy potrzebami¹¹. Te jednostkowe decyzje mają znaczenie dla postrzegania szkoły w środowisku lokalnym jako placówki aktywnej, wspierającej, tworzącej przestrzeń do wspólnych aktywności bądź też biernej, zamkniętej we własnych murach.

Ważnym partnerem nauczycieli w ich działaniach wychowawczych i edukacyjnych, oprócz instytucji funkcjonujących w środowisku lokalnym, są rodzice. Jednak to, czy i w jaki sposób są oni aktywni w szkole, zależy od wielu aspektów. Przykładowo, nastawienie nauczycieli wobec dzieci ma odzwierciedlenie w ich stosunkach z rodzicami. Partnerstwo budowane z prawnymi opiekunami wychowanków opiera się na postrzeganiu uczniów jako dzieci, z integralną rolą zarówno szkoły, jak i rodziny w ich rozwoju, co tworzy sfery wzajemnych, zachodzących na siebie¹² wpływów domu i szkoły. Przeciwnieństwem takiej postawy jest uznanie, że sferą wpływów środowiska szkolnego jest edukacja, a środowiska domowego – wychowanie, przy tym sfery te są rozdzielne. Nie mniejsze znaczenie dla aktywności rodziców ma pozytywny klimat w szkole, w tym atmosfera, w której pożądanym jest zapraszanie ich przez nauczycieli do działań na rzecz szkoły. To wpływa wyraźnie na zaangażowanie

⁹ Epstein Joyce L., *School/Family/Community Partnerships. Caring for the Children we Share*, „Phi Delta Kappan”, 1995, 76(9), s. 701–712.

¹⁰ Zdaniem Mikołaja Winiarskiego do instytucji, które działają w obrębie środowiska lokalnego, należą: przedszkola, szkoła, placówki wychowania pozaszkolnego, biblioteki i czytelnie, organizacje dziecięco-młodzieżowe, pozarządowe organizacje dorosłych, instytucje kontroli społecznej, placówki usługowe. Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.

¹¹ Łukasiewicz-Wieleba Joanna, dz. cyt.

¹² Epstein Joyce L., dz. cyt.

opiekunów dziecka w jego edukację oraz aktywność w przestrzeni placówki¹³. Mimo że szkoła głównie uczy, ale do jej zadań należy także zapewnianie wsparcia dla rodziców, umożliwianie tworzenia sieci wsparcia czy kierowanie ich do osób, które mogą pomóc w rozwiązywaniu konkretnych problemów edukacyjnych i wychowawczych, co wpływa na osiągnięcia uczniów¹⁴. Działania te, skierowane wyraźnie na rodziców, umożliwiają im aktywne włączenie się w edukację dzieci, zmniejszają poczucie alienacji, osamotnienia, które staje się udziałem opiekunów w trudnych sytuacjach edukacyjnych i wychowawczych.

W zaangażowaniu opiekunów uczniów kluczowe jest również skrócenie dystansu pomiędzy nimi a nauczycielami, zmniejszenie ich anonimowości w szkole, integrowanie grup rodzicielskich, formułowanie wspólnych celów i ich wspólna realizacja oraz wyłonienie liderów spośród rodziców¹⁵. Podjęcie współdziałania przyczynia się nie tylko do wyższych efektów edukacyjnych uczniów, lecz także wzmacnia rodzinę i szkołę w ich oddziaływaniach edukacyjnych i wychowawczych, zbliża poglądy, stanowiska, wymagania, kryteria oceny nauczycieli i rodziców, uwzględnia wzajemne oczekiwania, co sprzyja większej harmonijności działań obydwu środowisk¹⁶.

Jednak współpraca z rodzicami jest jednym z trudniejszych elementów pracy nauczycielskiej. Badania Jacka Pyżalskiego¹⁷ pokazały, że kontakty i przymusowa współpraca z rodzicami, szczególnie dzieci sprawiających trudności, powodują stres i zmęczenie psychiczne. Nawet jeżeli szkoła chce angażować rodziców do działań edukacyjnych, to nie zawsze wiadomo jest, jak to zrobić, z kolei wśród nauczycieli, którzy do-

¹³ Hoover-Dempsey Kathleen V., Walker Joan M. T., Sandler Howard M., Whetsel Darlene, Green Christa L., Wilkins Andrew S., Closson Kristen, *Why do parents become involved? Research findings and implications*, „Elementary School Journal”, 2005, no 106, s. 105–130.

¹⁴ Epstein Joyce L., dz. cyt.

¹⁵ Lulek Barbara, *Od edukowania do rodzicielskiego działania. O dostrzeganiu problemów, gotowości poszukiwania rozwiązań i podejmowaniu ryzyka w edukacji szkolnej dziecka*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Codziennosc w poznawaniu świata i siebie*, red. Joanna Malinowska i Elżbieta Jezierska-Wiejak, Wrocław 2017, s. 175–186.

¹⁶ Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.

¹⁷ Pyżalski Jacek, *Stresory w środowisku pracy nauczyciela*, [w:] *Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli. Pomiędzy wypaleniem zawodowym a zaangażowaniem*, red. Jacek Pyżalski i Dorota Mercz, Kraków 2010, s. 53–74.

strzegają korzyści takiej współpracy, są takie osoby, które boją się próbować. Chociaż popierają partnerstwo z rodzicami, to jednak nie podejmują działań, by samemu takie partnerstwo budować¹⁸.

Nauczyciele szkół polskich na Litwie

Polacy zamieszkujący Litwę są mocno zakorzenieni na obszarze, na którym mieszkają, jednocześnie sięgają do wartości i symboli związanych z polskością, utrzymywaną poprzez oddziaływanie jednostek oraz wspólnot, stowarzyszeń i instytucji. Wileńszczyzna jest dla nich źródłem tożsamości, pozwala na odczuwanie związku z przeszłością, teraźniejszością oraz budowanie przyszłości. Funkcjonowanie i życie w obszarze tak zróżnicowanym kulturowo, językowo i historycznie wymaga „wiedzy o sąsiadach, ich dziejach, kulturze, kształtowania szacunku dla innych, tolerancji i umiejętności dialogu”¹⁹. Tak pojmowane środowisko lokalne, dookreślone jako „mała ojczyzna”, uwzględnia istotne dla pracy nauczycieli konteksty ich oddziaływań edukacyjnych, które są związane z kulturą, socjalizacją, przyrodą, a także z czasem (przeszłością, teraźniejszością, przyszłością), tradycją, polityką²⁰ i budują wspólnotę związaną z dwiema Ojczyznami – Polską i Litwą.

Obecnie na Litwie funkcjonuje wiele stowarzyszeń²¹ (asocjacji) zrzeszających nauczycieli konkretnego przedmiotu, zakres ich działania jest ogólnokrajowy. Instytucje oświatowe w ramach współpracy często zwracają się do nich po opinię ekspercką. W ciągu kilku ostatnich lat na Litwie obserwuje się tendencję do wzmacniania roli stowarzyszeń, taką inicjatywę poparło również Ministerstwo Oświaty, Nauki i Sportu Republiki Litewskiej²². Przedstawiciele stowarzyszeń wchodzi w skład licznych grup eksperckich, ich głos jest słyszalny zarówno na szczeblu samorządowym, jak i narodowym (centralnym). Przystąpienie do stowarzyszenia,

¹⁸ Epstein Joyce L., dz. cyt.

¹⁹ Theiss Wiesław, dz. cyt.

²⁰ Tamże; Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.; Szczurek-Boruta Alina, *Trwałość i zmiana. Edukacja w środowisku lokalnym – w kręgu potrzeb i oczekiwań*, „Studia pedagogiczne”, 2014, t. LXVII/2014, s. 37–52.

²¹ Mają one swój statut i mogą działać jako podmioty prawne niezależne od wydziałów oświaty czy innych urzędów.

²² Przykładem takiej współpracy jest zaproszenie stowarzyszeń do konsultacji społecznych dotyczących odnawiania podstaw programowych.

włączenie się w jego działania, nawiązanie sieci współpracy w ramach tej organizacji oraz poza nią jest indywidualną decyzją każdego nauczyciela. Stowarzyszenia zrzeszają wszystkich chętnych i aktywnych. Na Litwie w środowisku polskim istnieją dwa stowarzyszenia: Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna” oraz Stowarzyszenie Polonistów na Litwie. Istnieją również krajowe stowarzyszenia zrzeszające nauczycieli innych przedmiotów, w ich gronie niewiele jest osób ze środowiska polskiego. Współpraca nauczycieli wyłącznie tylko w gronie polskich stowarzyszeń niejednokrotnie ogranicza możliwości szerszego podejścia do edukacji, porównania doświadczeń ze szkół polskich i litewskich, spojrzenia w szerszym kontekście na ucznia, jego osiągnięcia i możliwości. Życie w enklawie, zamykanie się w obrębie małej grupy nie daje możliwości rozwoju, współpracy i konfrontacji z innymi oraz spojrzenia na swoją pracę nie z poziomu klasy, szkoły, ale regionu, w kontekście ogólnokrajowym. „Edukacja na miarę współczesnej rzeczywistości musi postrzegać całą jej złożoność. To właśnie nie udaje się tym, którzy widzą tylko indywidualne zainteresowania i potrzeby jednostki, jak i tym, którzy liczą się tylko z potrzebami społecznymi. Skłonność do jednostronnych podejść staje się dla pedagogów problemem”²³.

Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”, zrzeszająca dyrektorów wszystkich polskich szkół na Litwie i nauczycieli różnych przedmiotów, działa na rzecz wspólnego dobra, pełni funkcje edukacyjne, rekreacyjno-kreatywne, pomocowo-opiekuńcze, integracyjno-regulacyjne. Organizuje liczne imprezy, np.: konkursy recytatorskie „Kresy”, dyktanda z języka polskiego i litewskiego; festiwale piosenki polskiej dzieci i młodzieży szkolnej, przegląd teatrów szkolnych. Jest również organizatorem konkursu „Najlepsza szkoła, najlepszy nauczyciel”, którego celem jest podnoszenie prestiżu polskiej szkoły na Litwie. Inicjatywy „Macierzy Szkolnej” skierowane są do wszystkich nauczycieli szkół polskich na Litwie. We współpracy z różnymi organizacjami i instytucjami z Polski Stowarzyszenie organizuje dla nauczycieli i wychowawców szkolenia, kursy, zajęcia warsztatowe, które są ukierunkowane na doskonalenie znajomości języka i kultury polskiej, ale także są doskonałą okazją do nawiązywania nowych kon-

²³ Szczurek-Boruta Alina, *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości*, Toruń 2014, s. 54.

taktów i współpracy. „Macierz Szkolna” pełni rolę łącznika pomiędzy instytucjami z Polski a placówkami oświatowymi z polskim językiem nauczania na Litwie. Reprezentuje opinię nie tylko jej członków, czyli nauczycieli, ale całego polskiego środowiska szkolnego na najwyższych szczeblach na Litwie i w Polsce, koncentrując się na istotnych dla pracy pedagogów kontekstach ich oddziaływań edukacyjnych. Przykładowo Stowarzyszenie wystosowało apel do rodziców na temat roli nauki w języku ojczystym, a do nauczycieli i wychowawców polskich szkół na Litwie – o potrzebie utrwalania poczucia tożsamości narodowej wśród młodzieży polskiej na Litwie. Nie wyraziło zgody na nowelizację Ustawy o oświacie mniejszości narodowej, sprzeciwiło się ujednoczeniu egzaminu z języka litewskiego w szkołach litewskich i szkołach mniejszości narodowych. Stowarzyszenie podejmuje również usilne starania o przywrócenie obowiązkowego egzaminu maturalnego z języka polskiego jako ojczystego. Odgrywa ono istotną rolę w konsolidacji oświaty polskiej na Litwie i stara się podejmować działania mające na celu budowanie wspólnoty związanej z dwiema Ojczyznami – Polską i Litwą.

Druga organizacja zawodowa – to Stowarzyszenie Polonistów na Litwie, które powstało w 2011 roku i zrzesza nauczycieli języka polskiego. Swe działania koncentruje przede wszystkim na doskonaleniu zawodowym nauczycieli, rozwoju kompetencji przy współpracy z różnymi instytucjami oświatowymi zarówno z Polski, jak i Litwy oraz propagowaniu języka i kultury polskiej, podnoszeniu poziomu nauczania tego języka. Formułuje opinię ekspercką dotyczącą dydaktyki i metodyki nauczania języka polskiego na Litwie. Konsoliduje także polonistów niezależnie od zdobytych kwalifikacji czy zajmowanych stanowisk, pozwalając tym samym, aby nauczyciele w przyjaznej atmosferze mogli dzielić się swoim doświadczeniem, rozwijać swoje kompetencje i wspólnie rozstrzygać problemy dydaktyczne. Sprzyjają temu organizowane przez Stowarzyszenie m.in.: szkolenia przedmiotowe, seminaria, wyjazdy integracyjne oraz studyjne wizyty w Polsce i na Litwie.

Dla nauczycieli szkoła jest nie tylko środowiskiem pracy, ale także miejscem współdziałania, współpracy, nawiązywania relacji i wymiany doświadczeń. To właśnie tutaj dochodzi do wielu interakcji, wzajemnego oddziaływania na siebie osób, grup i instytucji. Jednym z elementów współpracy wewnątrzszkolnej nauczycieli są zespoły przedmiotowe, na Litwie określane jako koła metodyczne. W mniejszych szkołach są to koła zrzeszające nauczycieli według zakresu przedmiotowego, np. nauk

przyrodniczych. Z kolei w dużych placówkach takie koła formuje się, uwzględniając specyfikę przedmiotu, są np. koła metodyczne polonistów, nauczycieli języków obcych itd. Każdy zespół przedmiotowy ma swojego przewodniczącego, którego zadaniem jest organizowanie pracy koła na podstawie wspólnie ułożonego planu działań na rok szkolny. Przewodniczący kół wchodzi w skład rady metodycznej szkoły, która układa plan pracy dydaktycznej, podejmuje decyzje dotyczące kierunków działań. Niezmiernie istotną jest ścisła współpraca pomiędzy wszystkimi zespołami, gdyż zapewnia to sprawne działanie całego grona pedagogicznego. Rada metodyczna i koła metodyczne są najbliższymi zespołami, w których nauczyciele z założenia powinni dzielić się swoim doświadczeniem, omawiać podstawy programowe oraz sposoby ich realizowania, przekazywać sobie informacje dotyczące pracy zawodowej. W praktyce, niestety, zamiast skupiać się na planie pracy, zaczynają dominować różnego rodzaju sprawy organizacyjne związane np. z organizowaniem konkursów i uroczystości szkolnych oraz udziałem w olimpiadach.

Przy wydziałach oświaty także zakładane są koła metodyczne skupiające nauczycieli poszczególnych przedmiotów z różnych szkół miasta albo rejonu. Mają one w wydziale oświaty swojego kuratora i działają na szczeblu miejskim albo rejonowym, są zespołem doradczym, do którego zwracają się inni w kwestiach związanych np. z opiniowaniem kwalifikacji poszczególnych nauczycieli lub wyrażaniem opinii eksperckiej.

Nauczyciele szkół polskich na Litwie od zawsze współpracowali z nauczycielami z Polski. Często te kontakty były sporadyczne i odbywały się „na własną rękę”. Obecnie wzajemną współpracę umożliwiają im m.in. takie projekty, jak „Erasmus+” albo wymiana młodzieżowa. W 2019 roku Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” we współpracy z Senatem RP zainicjowało projekt „Szkoła 6.0”²⁴ i stało się jego koordynatorem. W ramach tego projektu nauczyciele bliżej poznają system edukacyjny w Polsce, dzielą się bezpośrednio doświadczeniem, materiałami dydaktycznymi, a uczniowie realizują wspólne projekty z rówieśnikami z Polski.

²⁴ „Szkoła 6.0” to projekt tworzący platformę współpracy pomiędzy polskimi i polonijnymi środowiskami oświatowymi. Nazwa nawiązuje do najwyższej oceny stosowanej w polskim systemie edukacyjnym oraz do szacunkowej liczby Polaków z kraju i z zagranicy obliczanej na 60 milionów. Jest symbolicznym podkreśleniem wagi jakości w nauczaniu oraz roli, jaką placówki oświatowe odgrywają w procesie podtrzymywania polskości – czytamy na stronie internetowej projektu (<http://wspolnotapolska.org.pl/szkoła60/>).

Obecnie na Litwie studia pedagogiczne przeżywają kryzys, spada prestiż zawodu nauczyciela. Jest to tendencja ogólnokrajowa. W wyniku przeprowadzonej reorganizacji uniwersytetów Wileński Uniwersytet Edukologiczny został połączony z Uniwersytetem Witolda Wielkiego w Kownie (gdzie można kontynuować studia pedagogiczne). Z kolei kolegia zapewniają studia pedagogiczne tylko na poziomie licencjatu. Czy to przyniesie pozytywne efekty, nie wiadomo. Faktem jest, że coraz mniej młodych ludzi wybiera studia pedagogiczne i coraz bardziej odczuwalny jest brak specjalistów różnych przedmiotów, szczególnie nauczania wczesnoszkolnego, matematyków, nauczycieli nauk przyrodniczych. Jest to tendencja ogólnokrajowa, ale problem ten szczególnie dotyka szkoły polskie, gdyż od dawna nie są organizowane studia dla specjalistów różnych dziedzin pracujących w szkołach mniejszości narodowych. Studia w języku litewskim nie przygotowują nauczycieli do pracy w środowisku mniejszości narodowych, nie zapewniają im odpowiedniego przygotowania w zakresie terminologii specjalistycznej, specyfiki przedmiotu itp. Młodych nauczycieli, którzy podejmują pracę od razu po zakończeniu studiów czy też przed trzydziestym rokiem życia, jest bardzo mało. Większość pedagogów jest w wieku 45–60 lat i więcej. W celu wypełnienia luk kadrowych wśród nauczycieli Narodowa Agencja Edukacji, wykorzystując fundusze strukturalne, koordynuje projekt „Tęsk”²⁵, w ramach którego nauczyciele mogą zmienić lub uzupełnić swoje dotychczasowe kwalifikacje, np. nauczyciel chemii może studiować matematykę, aby w przyszłości mieć dodatkowe kwalifikacje. Wiele osób już skorzystało z tej możliwości.

Badania własne

Założenia metodologiczne badań własnych

Prezentowane badania mają charakter sondażu diagnostycznego i są próbą poszukiwania odpowiedzi na pytanie o zakres współpracy nauczycieli szkół polskich na Litwie ze środowiskiem lokalnym. To środowisko charakteryzują: granice terytorialne oraz infrastruktura obejmująca usługi w dziedzinie oświaty, grupy wspólnotowe (poczucie przynależności do

²⁵ Zob.: <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalbos-departamentas/projektai/tesk-nr-09-2-1-esfa-v-727-01-0001/> [dost.: 12.12.2020].

danej społeczności, jedności z nimi), a także wzajemne kontakty osobowe pomiędzy ich członkami, które służą wzbogaceniu nie tylko życia prywatnego, ale także zawodowego.

Badania zostały przeprowadzone zgodnie z koncepcją Joyce L. Epstein, która wyróżnia sześć typów zaangażowania²⁶, w tym właśnie współpracę ze środowiskiem lokalnym. Współpraca ta opiera się na identyfikacji i integracji zasobów i usług społeczności lokalnej na rzecz wzmocnienia szkoły, rodziny oraz rozwoju uczniów.

Podstawowym celem przeprowadzonych badań było ustalenie, czy i w jakim stopniu nauczyciele szkół polskich na Litwie współpracują ze środowiskiem lokalnym. Badania ukierunkowano także na poszukiwanie odpowiedzi o zakres współpracy z nauczycielami z innych szkół polskich, rodzicami uczniów, instytucjami litewskimi i polskimi oraz kierunków zaangażowania pedagogów na rzecz swojego środowiska. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem techniki ankietowania, autorskie narzędzia badawcze przygotowano z wykorzystaniem elektronicznego formularza ankiety Google Forms. Pytania miały charakter zarówno zamknięty, jak i otwarty, który umożliwi swobodne wypowiedzi respondenta. Pytania otwarte stanowiły pogłębienie kafeterii zamkniętej. Pozyskane w ten sposób dane zostały poddane kategoryzacji, a następnie przeprowadzono analizę statystyczną.

Badania przeprowadzono na przełomie października i listopada 2020 r. wśród uczestników warsztatów dla nauczycieli i pedagogów „Orły nie wchodzą po schodach”²⁷. Spośród rozesłanych 60 ankiet wypełnionych zostało tylko 30.

²⁶ Są to następujące typy zaangażowania: rodzicielstwo, komunikacja, wolontariat, nauka domowa, współzarządzanie szkołą, współpraca ze społecznością lokalną. Epstein Joyce L., dz. cyt.

²⁷ W 2020 r. odbył się już piąty cykl warsztatów „Orły nie wchodzą po schodach” organizowanych przez Forum Przedsiębiorczości Polskiej na Litwie „Korona”. Temat przewodni tegorocznych warsztatów brzmiał: „Konteksty rozwoju i strategię pracy z uczniem zdolnym”. Projekt był finansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach zadania publicznego dotyczącego pomocy Polonii i Polakom za granicą za pośrednictwem Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”.

Opis grupy badawczej

W badaniu wzięło udział łącznie 30 nauczycieli szkół polskich z Litwy (28 kobiet i 2 mężczyzn). Wiek uczestników warsztatów oscylował między 33 a 70 lat ($M = 47,37$; $SD = 9,219$). Najdłuższy odnotowany staż pracy wynosił 47 lat, najkrótszy 3 lata ($M = 22,55$; $SD = 9,909$). Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na pytanie o staż pracy w zawodzie. Co trzeci nauczyciel biorący udział w badaniu ukończył studia drugiego stopnia (magisterskie). Osiem osób wskazało, że ukończyło studia nauczycielskie lub kolegium nauczycielskie. Siedmiu ankietowanych posiadało dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia (licencjackich), tyle samo osób ukończyło pięcioletnie studia magisterskie (Tab. 1).

W badaniu wzięli udział przede wszystkim nauczyciele z Wilna (17 osób) oraz rejonu wileńskiego (11 osób) (Tab. 2).

Tabela 1. Deklarowane wykształcenie (Liczba wskazań nie sumuje się do 30, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź).

Kategoria odpowiedzi	Liczba wskazań
studia nauczycielskie, kolegium nauczycielskie	8
studia pierwszego stopnia (licencjackie)	7
studia drugiego stopnia (magisterskie)	10
pięcioletnie studia magisterskie	7
kurs kwalifikacyjny	0
studia podyplomowe	1
inne	2
brak danych	1
Razem	36

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Lokalizacja szkół, w których uczą respondenci (Liczba wskazań nie sumuje się do 30, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź).

Kategoria odpowiedzi	Liczba wskazań
Wilno	17
rejon wileński	11
inne	2
brak danych	1

Źródło: badania własne.

Tabela 3. Stanowisko pracy (Liczba wskazań nie sumuje się do 30, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź).

Stanowisko pracy	Liczba wskazań
nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej	11
nauczyciel przedmiotu	16
pedagog	1
psycholog	0
Inne	4

Źródło: badania własne.

Ponad połowa badanych pracuje jako nauczyciel przedmiotu. Nieco mniejszą grupę stanowili nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej (Tab. 3). Respondenci są także zatrudnieni na stanowisku: pedagoga specjalnego (1 wskazanie), logopedy (2 wskazania), wychowawcy w szkole z dziećmi o potrzebach socjalnych (1 wskazanie).

Wyniki badań

Z analizy zebranych danych wynika, że nauczyciele podejmują różne formy współpracy ze środowiskiem lokalnym. Najczęściej współpraca ta nawiązywana jest z nauczycielami z placówki, w której pracują respondenci, oraz z nauczycielami innych szkół, jak również z rodzicami uczniów.

Wszyscy nauczyciele (30 osób) współpracują z nauczycielami ze swojej szkoły. Analiza zadeklarowanych form współpracy ujawnia takie kategorie, jak: dzielenie się swoją wiedzą (np. zdobytą podczas szkoleń, a także udzielanie porad, wskazówek dotyczących wykonywania zadań zawodowych) z innymi współpracownikami (10 respondentów), doświadczeniem (7 osób) oraz praca we wspólnych projektach, organizowanie imprez szkolnych, np. wycieczek, wystaw, świąt (6 osób). Co szósty ankietowany dzieli się swoją wiedzą na temat metod pracy, nauczania. Respondenci współpracują także w obrębie zespołów międzyprzedmiotowych, np. omawiają „skuteczność zastosowania informacji ze szkoleń” (Tab. 4).

Spośród badanej grupy 28 nauczycieli współpracuje z rodzicami swoich uczniów. Analiza pytania otwartego dotyczącego form współpracy

Tabela 4. Przykłady współpracy z nauczycielami ze szkoły

Skategoryzowane wypowiedzi nauczycieli	Liczba wskazań
dzielenie się swoją wiedzą	10
wymiana doświadczeń	7
organizacja imprez szkolnych	6
metody nauczania	5
wspólne rozwiązywanie problemów	4
wspólne lekcje	3
praca w zespołach	2
więzi międzyprzedmiotowe	2
inne	6
brak danych	3

Źródło: badania własne.

z rodzicami wykazała, że przejawiają się one głównie w angażowaniu rodziców do udziału w życiu klasy/szkoły, organizowania wycieczek, imprez klasowych (8 osób). Prawie co piąty respondent komunikuje się z opiekunami uczniów w celu wymiany informacji o postępach dziecka w nauce, jego problemach edukacyjnych. Z kolei czterech spośród badanych nauczycieli udziela rodzicom porad i wskazówek dotyczących m.in. problemów wychowawczych, sposobów motywowania uczniów. Tyle samo respondentów rozmawia z rodzicami na temat pracy z dzieckiem w domu czy np. wykonywania ćwiczeń logopedycznych (Tab. 5).

Chociaż nauczyciele podejmują współpracę z rodzicami, to jednak z badań wynika, że nie jest ona pierwszoplanowa. Nauczyciele współpracują przede wszystkim z innymi pedagogami lub instytucjami, które wspierają ich w pracy. Na podstawie danych ankietowych można stwierdzić, że nauczyciele tworzą warunki do wspierania rodziców. Jednak nauczyciele nie traktują rodziców jako partnerów, lecz przypisują im rolę podległą, co jest zauważalne w zestawieniu wypowiedzi dotyczących współpracy z innymi nauczycielami oraz rodzicami (Tab. 6).

Tylko w pięciu wypowiedziach mamy deklarację wymiany informacji o uczniu i wzajemnym wsparciu. Na tej podstawie możemy wnioskować, że ważniejsza jest współpraca między nauczycielami niż nauczycielami a rodzicami. Jednak ten wątek wymaga dalszych badań.

Tabela 5. Zakres współpracy z rodzicami uczniów

Skategoryzowane wypowiedzi nauczycieli	Liczba wskazań
organizacja imprez/wycieczek	8
osiągnięcia uczniów	6
praca z dzieckiem	4
poradnictwo	4
wymiana informacji o uczniu	3
spotkania indywidualne	3
spotkania grupowe	3
lekcje otwarte	3
zajęcia integracyjne	2
wzajemne wsparcie	2
inne	7
brak danych	2

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Zestawienie określeń dotyczących współpracy z nauczycielami i rodzicami

Wypowiedzi dotyczące nauczycieli	Wypowiedzi dotyczące rodziców
współpraca	organizacja imprez
dzielenie się wiedzą	osiągnięcia uczniów
wymiana doświadczeń	praca z dzieckiem
wspólne rozwiązywanie problemów	poradnictwo
wspólne lekcje	spotkania (indywidualne, grupowe, lekcje otwarte)
więzi międzyprzedmiotowe	
wymiana informacji	

Źródło: badania własne.

Prawie wszyscy badani (27 osób) współpracują z innymi nauczycielami szkół polskich na Litwie. Pedagodzy opisali zakres tej współpracy. Co trzeci respondent uczestniczy w organizowaniu wspólnych konkursów, projektów. Siedmiu nauczycieli jako przykłady współpracy międzyszkolnej podało dzielenie się doświadczeniem, wynikami praktyki. Tyle samo osób wymieniło wzajemną wymianę informacji np. na temat kursów, szko-

leń. Co dziewiąty respondent uczestniczy w spotkaniach, wyjazdach integracyjnych. Wśród odpowiedzi inni (8 wskazań) nauczyciele pisali m.in. o założeniu na FB grupy „Polska Szkoła Wirtualna na Litwie”, w której komunikują się z innymi nauczycielami, udostępniając materiały, podając linki do szkoleń lub prowadząc spotkania online (np. udzielając porad, jak zorganizować zdalne nauczanie); współpracują również przy opracowywaniu lub tłumaczeniu na język polski zadań do olimpiad przedmiotowych. Dwie osoby pomimo deklaracji, że współpracują z innymi nauczycielami szkół polskich na Litwie, nie podało informacji o tym, czego ta współpraca dotyczy.

Spośród badanej grupy 18 nauczycieli współpracuje z instytucjami na Litwie, najczęściej jest to „Macierz Szkolna” (11 osób). Pełna lista instytucji litewskich, z którymi współpracują respondenci, została przedstawiona w Tab. 7. Dwie osoby nie podały, z jakimi instytucjami współpracują.

Współpraca z instytucjami na Litwie dotyczy głównie udziału w koncertach, imprezach, ale także spraw odnoszących się do edukacji czy pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (Tab. 8).

Respondenci współpracują nie tylko z innymi nauczycielami czy instytucjami na Litwie, ale także z nauczycielami ze szkół z Polski (13 osób). Z informacji pozyskanych z otwartego pytania wynika, że organizują oni wspólne projekty (4 osoby), dzielą się doświadczeniem, wymieniają informacje (2 osoby), konsultują się z innymi specjalistami (1 osoba), uczestniczą w wyjazdach (1 osoba). Wymieniono też takie formy współpracy nauczycieli z Polski i Litwy, jak: kontakty między gimnazjami, komunikacja za pomocą grupy „Polska Szkoła Wirtualna na Litwie”, włączanie do udziału w organizowanych przez grupę wystawach, konkursach itp., wymiana pocztówkowa oraz pomoc i porady w rozwiązywaniu problemów związanych z nauczaniem i wychowaniem uczniów.

Z analizy zebranych danych wynika, że co piąty badany (6 osób) współpracuje z instytucjami w Polsce. Wśród wymienianych instytucji znalazły się: Miejski Dom Kultury w Szczuczynie, Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, parafia w Częstochowie, PPP, prywatne fundacje. Jeden z respondentów za pośrednictwem strony na FB współpracuje z ok. 30 instytucjami spoza Litwy. Współpraca z instytucjami w Polsce koncentruje się wokół takich zagadnień, jak: praca z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (1 wskazanie),

sprawy szkolne (1 wskazanie), prowadzenie szkoleń, udostępnianie pożytecznych informacji zawodowych, organizacja pracy szkół (1 wskazanie), organizowanie wyjazdów, odpoczynku dla dzieci, zwiedzanie (1 wskazanie) oraz korzystanie z kursów i szkoleń (1 wskazanie).

Ostatnim zagadnieniem poruszonym w badaniach były podejmowane przez nauczycieli działania na rzecz społeczności lokalnej. Spośród badanej grupy 25 osób zaznaczyło w kafeterii jedną bądź kilka możliwych odpowiedzi. Najczęściej wskazywana była odpowiedź odnosząca się do

Tabela 7. Instytucje z Litwy, z którymi współpracują nauczyciele

Skategoryzowane wypowiedzi nauczycieli	Liczba wskazań
Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna”	11
Wydział Oświaty	2
Forum Przedsiębiorczości Polskiej „Korona”	1
Związek Polaków na Litwie	1
Dom Kultury Polskiej	1
PPT*	1
Nacionalinē švietimo agentūra (SPPC) (Narodowa Agencja Edukacji)	1
SU*	1
VSI / spółka użyteczności publicznej „Lietaus vaikai”	1
Gmina Kowalczyki	1
Wielofunkcyjne Centrum w Szumsku	1
Akcja Wyborcza Polaków na Litwie – Związek Chrześcijańskich Rodzin	1
muzea	1
Centrum Kultury Polskiej na Litwie im. St. Moniuszki	1
Uniwersytet Wileński	1
Społeczny Komitet Opieki nad Starą Rossą	1
Stowarzyszenie Polonistów na Litwie	1
inne	6
brak danych	2

Źródło: badania własne.

* Skróty podane przez respondenta bez dodatkowych objaśnień. Autorzy tekstu przypuszczają, że oznaczają one: SU – Uniwersytet Szawelski; PPP – Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna; PPT – Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna (Pedagoginė psichologinė tarnyba).

dzielenia się swoim doświadczeniem z innymi, np. poprzez pisanie artykułów, prowadzenie bloga (15 wskazań). W drugiej kolejności nauczyciele wskazywali, że angażują się w różnego rodzaju zbiórki, np. rzeczy, funduszy (8 osób). Siedmiu respondentów działa na rzecz integracji środowiska lokalnego (Tab. 9).

Tabela 8. Zakres współpracy z instytucjami z Litwy

Skategoryzowane wypowiedzi nauczycieli	Liczba wskazań
imprezy/koncerty	4
sprawy edukacji	3
dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych	2
projekty	2
szkolenia, konferencje	1
podręczniki	1
konkursy	1
inne	1
brak danych	5

Źródło: badania własne.

Tabela 9. Działania nauczycieli na rzecz społeczności lokalnej (Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź)

Kategorie odpowiedzi	Liczba wskazań
dzielę się swoim doświadczeniem z innymi, np. piszę artykuły, prowadzę bloga itp.	15
angażuję się w zbiórki, np.: rzeczy, funduszy itp.	8
jestem wolontariuszem	1
organizuję spotkania, np. kulturalne	3
działam na rzecz integracji środowiska lokalnego	7
inne	1
brak danych	5
Razem	40

Źródło: badania własne.

Podsumowanie i dyskusja wyników

W literaturze pedagogicznej wiele miejsca poświęca się zagadnieniom współpracy rodziców i nauczycieli²⁸. Dostrzega się także, jak ogromną rolę w wychowywaniu i edukacji dzieci i młodzieży odgrywa środowisko lokalne²⁹. Jak wynika z badań, wszyscy nauczyciele podejmują różne formy współpracy. Tylko dwóch ankietowanych współpracuje we wszystkich badanych obszarach, czyli z nauczycielami z placówki macierzystej, z nauczycielami innych szkół polskich na Litwie, nauczycielami z Polski, rodzicami uczniów, instytucjami na Litwie i w Polsce oraz działa na rzecz społeczności lokalnej. Żaden z nauczycieli nie poprzestaje na nawiązywaniu tylko jednej formy współpracy. Jeden z respondentów wskazał, że współpracuje tylko z nauczycielami ze swojej szkoły i z innych szkół na Litwie. Zastanawiające jest to, że chociaż jest nauczycielem przedmiotu, nie podejmuje współpracy z rodzicami swoich uczniów. Taka odpowiedź może wynikać z niechęci udzielania dalszych odpowiedzi (wszystkie kolejne wskazania były negatywne), niezauważania tego, że komunikacja i wymiana informacji z rodzicami jest także formą współpracy lub faktycznego stanu. Inny respondent, który nie podejmuje współpracy z rodzicami swoich uczniów, jest nauczycielem przedmiotu z ponad 30-letnim stażem. Współpraca z rodzicami mogłaby mu pomóc bliżej poznać środowisko rodzinne ucznia i przekonać się, jak on funkcjonuje w warunkach domowych. Dodatkowo ma możliwość poszerzenia obszaru oddziaływań edukacyjno-wychowawczych poprzez uzgadnianie i egzekwowanie wspólnych strategii działań wraz z rodzicami ucznia³⁰.

²⁸ Por. m.in.: Maszke Albert W., *Współpraca i partnerstwo rodziców i nauczycieli*, [w:] *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*, red. Anna Karpińska, Białystok 2002, s. 67–80, Mendel Maria, *Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy*, Toruń 2000; *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Toruń 2002; *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Gdańsk 2007; Janke Andrzej W., *Podstawowe poziomy współpracy trójpodmiotowo-partnerskiej*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, Toruń 2009, s. 243–247; Łobocki Mieczysław, *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Warszawa 1985.

²⁹ Por. m.in.: Reczek-Zymróz Łucja, *Współdziałanie pedagogiczne szkoły podstawowej ze środowiskiem lokalnym*, Kraków 2009; Epstein Joyce L., dz. cyt.

³⁰ Por.: Koźmiński Grzegorz, *Wprowadzenie*, [w:] *Współpraca z rodzicami*, red. Grzegorz Koźmiński, Złotów 2001, s. 7–19; Łobocki Mieczysław, *O współpracy nauczycieli*

Współpraca nauczycieli z rodzicami uczniów dotyczy m.in.: wolontariatu (angażowania się rodziców w życie szkoły/klasy, przygotowania i udziału w wycieczkach, imprezach szkolnych); pomocy rodzinom w ich działaniach mających na celu wspieranie dziecka jako ucznia w warunkach domowych (np. informowanie, jak przygotować do konkursów); komunikacji (np. w trakcie spotkań indywidualnych lub rozmów telefonicznych z rodzicami jest mowa m.in. o osiągnięciach, problemach ucznia, jego zachowaniu); dostarczania rodzicom informacji, jak mogą pomóc dziecku w nauce (np. informują, jak pracować z nim w domu, jak motywować ucznia). Współpraca z rodzicami w największym stopniu opiera się na kwestiach organizacyjnych, otwiera przed rodzicami możliwość zaangażowania się w pracę szkoły, utworzenia więzi, która przyczynia się do odczuwania wspólnotowości z osobami i instytucjami, dla których utrzymanie polskości jest istotnym elementem wychowania. Nauczyciele przyczyniają się także do łagodzenia poczucia odizolowania i samotności rodziców, którzy zderzają się z problemami edukacyjnymi i wychowawczymi. W relacjach nauczyciel–rodzic jest miejsce i na budowanie osiągnięć uczniów, i poradnictwo, i wspólne rozwiązywanie problemów.

Zdaniem Mikołaja Winiarskiego przed społecznością lokalną stoi szereg zadań, którym powinna ona sprostać. Chodzi o przybliżanie wartości uniwersalnych, ale też regionalnych, narodowych i generowanie wartości lokalnych, istotnych dla osób danego środowiska; zaspokajanie potrzeb mieszkańców, tworzenie warunków do rozwoju i aktywności na rzecz innych osób, wspierania rodziny jako środowiska społeczno-wychowawczego, przekształcania i unowocześniania środowiska wychowawczego³¹. Ankietowani nauczyciele jako członkowie społeczności lokalnej podejmują wiele działań, które wpisują się w część zadań wskazanych przez Winiarskiego. Szczególne znaczenie w świetle badań ma utrzymywanie kontaktów i współpracy z innymi nauczycielami, których łączą wspólne cele, ale także analogiczne problemy do rozwiązania. Co istotne, wychodzą oni w tych działaniach poza nauczycielską społeczność lokalną, ograniczoną jedynie do najbliższego terytorium. Lokalność w tym zakresie

i rodziców w rozumieniu tradycyjnym, [w:] Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy, red. Inetta Nowosad, Mirosław Szymański, Zielona Góra–Kraków 2004, s. 85–98.

³¹ Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.

nie obejmuje miejsca, gdzie znajduje się szkoła, ale wykracza poza przestrzeń fizyczną. Nauczyciele odnajdują możliwość współdziałania z pedagogami połączonymi siecią wirtualną, stowarzyszeniami pracującymi na rzecz utrzymania polskości w szkołach oraz z nauczycielami poza granicami Litwy, którzy pomagają wzmocnić ich warsztat polonistyczny i przedmiotowy. Jak pisze Maria Mendel, „wspólnota myśli lokalnej uczy, generując wiedzę, kształtując postawy, dyspozycje do określonych zachowań (...)”³². W prezentowanych badaniach zauważalne jest „odejście od pierwotnego znaczenia przypisywanego małej ojczyźnie (przestrzeń bezpieczna, zamknięta) na rzecz traktowania jej jako miejsca spotkania i współdziałania”³³. Warto zauważyć, że edukacja dotycząca Polaków mieszkających na terytorium Litwy podlega dodatkowo wpływom ze strony organizacji wspierających m.in. mniejszości narodowe, które pomagają nauczycielom w ich pracy zawodowej, organizując kursy, szkolenia itd. W podejmowanej przez nauczycieli współpracy ważną rolę pełnią instytucje znajdujące się po obydwu stronach granicy, co służy zarówno bezpośrednio samym badanym, jak i ich podopiecznym, którzy dzięki takiej współpracy mogą wykraczać poza obszar bezpośredniego otoczenia w swoim miejscu zamieszkania.

Przedstawione wyniki ukazują także w pewnej mierze środowiskowy charakter szkoły i uczących w niej nauczycieli³⁴, którzy koncentrują się jednak na działaniach wychowawczych i dydaktycznych. Szkoła w tym wymiarze nie usurpuje sobie ról wykraczających poza podstawowe zadania przypisane do zawodu nauczyciela. Być może jest to element dociążenia nauczycieli wielością oczekiwań i braku chęci lub umiejętności godzenia przez nich interesów różnych podmiotów środowiska lokalnego³⁵, a nawet wypalenia zawodowego³⁶.

Tytulem dygresji

Rodzice nie są zadowoleni z podrzędnej roli, którą pełnią w edukacji, szczególnie w przestrzeni szkoły. Chcą mieć wpływ na jakość edukacji

³² Mendel Maria, *Pedagogika miejsca wspólnego. Miasto i szkoła*, Gdańsk 2017, s. 72.

³³ Szczurek-Boruta Alina, *Doświadczenia...*, dz. cyt., s. 38.

³⁴ Winiarski Mikołaj, *W kręgu...*, dz. cyt.

³⁵ Łukasiewicz-Wieleba Joanna, dz. cyt.

³⁶ Pyżalski Jacek, dz. cyt.

w polskich szkołach na Litwie. Dlatego z inicjatywy przedsiębiorców rodziców od kilku lat realizowane są działania (np. w formie szkoleń) mające na celu wspieranie nauczycieli w ich pracy, rodziców w dziedzinie wychowania (służy temu rubryka „Wychowanie” w wydaniu magazynowym dziennika „Kurier Wileński”), aktywizacji uczniów (np. poprzez udział w konkursach tematycznych). Taka aktywność stawia rodziców w roli równorzędnej lub nawet nadrzędnej (jako organizatorów procesu edukacji) wobec nauczycieli. Trzeba jednak przyznać, że wśród rodziców są to raczej wyjątki niż reguła.

Bibliografia

Opracowania

- Epstein Joyce L., *School/Family/Community Partnerships. Caring for the Children we Share*, „Phi Delta Kappan”, 1995, 76(9), s. 701–712.
- Hoover-Dempsey Kathleen V., Walker Joan M. T., Sandler Howard M., Whetsel Darlene, Green Christa L., Wilkins Andrew S., Closson Kristen, *Why do parents become involved? Research findings and implications*, „Elementary School Journal”, 2005, no 106, s. 105–130.
- Janke Andrzej W., *Podstawowe poziomy współpracy trójpodmiotowo-partnerskiej*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, Toruń 2009.
- Koźmiński Grzegorz, *Wprowadzenie*, [w:] *Współpraca z rodzicami*, red. Grzegorz Koźmiński, Złotów 2001.
- Lulek Barbara, *Od edukowania do rodzicielskiego działania. O dostrzeganiu problemów, gotowości poszukiwania rozwiązań i podejmowaniu ryzyka w edukacji szkolnej dziecka*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Codziennosc w poznawaniu świata i siebie*, red. Joanna Malinowska i Elżbieta Jezierska-Wiejak, Wrocław 2017.
- Łobocki Mieczysław, *O współpracy nauczycieli i rodziców w rozumieniu tradycyjnym*, [w:] *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*, red. Inetta Nowosad, Mirosław Szymański, Zielona Góra–Kraków 2004.
- Łobocki Mieczysław, *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Warszawa 1985.
- Łukasiewicz-Wieleba Joanna, *Nauczyciel – inhibitor i inicjator*, [w:] *Nauczyciele i rodzice. Komunikacja. Relacje. Współpraca*, red. Joanna Łukasiewicz-Wieleba, Warszawa 2014.
- Maszke Albert W., *Współpraca i partnerstwo rodziców i nauczycieli*, [w:] *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*, red. Anna Karpińska, Białystok 2002.
- Mendel Maria, *Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy*, Toruń 2000.
- Mendel Maria, *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Toruń 2002.
- Mendel Maria, *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Gdańsk 2007.

Artykuły naukowe

- Mendel Maria, *Pedagogika miejsca i animacja na miejsce wrażliwa*, [w:] *Edukacja i animacja społeczna w środowisku*, red. Wiesław Theiss i Bohdan Skrzypczak, Warszawa 2006.
- Mendel Maria, *Pedagogika miejsca wspólnego. Miasto i szkoła*, Gdańsk 2017.
- Pilch Tadeusz, *Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany*, [w:] *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, red. Tadeusz Pilch i Irena Leparczyk, Warszawa 1995.
- Pyżalski Jacek, *Stresory w środowisku pracy nauczyciela*, [w:] *Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli. Pomiedzy wypaleniem zawodowym a zaangażowaniem*, red. Jacek Pyżalski i Dorota Mierz, Kraków 2010.
- Reczek-Zymróż Łucja, *Współdziałanie pedagogiczne szkoły podstawowej ze środowiskiem lokalnym*, Kraków 2009.
- Szczurek-Boruta Alina, *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości*, Toruń 2014.
- Szczurek-Boruta Alina, *Trwałość i zmiana. Edukacja w środowisku lokalnym – w kręgu potrzeb i oczekiwań*, „Studia pedagogiczne”, 2014, t. LXVII/2014, s. 37–52.
- Theiss Wiesław, *Mala ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilityarna*, [w:] *Mala ojczyzna. Kultura – Edukacja – Rozwój lokalny*, red. Wiesław Theiss, Warszawa 2001.
- Winiarski Mikołaj, *Szkoła środowiskowa i jej obecność w edukacji równoległej, permanentnej i środowiskowej*, „Pedagogika Społeczna”, 2015, R. XIV, nr 3(57), s. 53–76.
- Winiarski Mikołaj, *W kręgu pedagogiki społecznej. Studia – szkice – refleksje*, Łódź 2017.

Źródła internetowe

- <http://wspolnotapolska.org.pl/szkola60/> [dost.: 12.12.2020].
- <https://www.nsa.smm.lt/vietimo-pagalbos-departamentas/projektai/tesk-nr-09-2-1-esfa-v-727-01-0001/> [dost.: 12.12.2020].

Cooperation of teachers from Polish schools in Lithuania with the local community

Summary

Teachers in Polish schools in Lithuania work in a multilingual environment, where it is necessary to be able to convey the content in two or more languages, as well as to integrate issues arising from the curriculum in Polish and Lithuanian schools, and be ready to support and integrate young people, building their identity in a multilingual and multicultural environment. The implementation of these tasks would be difficult without cooperation with other people and institutions.

The research presented here is a diagnostic survey and its aim is to characterize the scope of cooperation between teachers from Polish schools in Lithuania and the local community, in particular with teachers from other Polish schools, students' parents, Lithuanian and Polish institutions, and the directions of educators' involvement in their community. The research was based on a collaborative model by Joyce L. Epstein, in which one of the pillars is a collaboration with the community based on the identification and

integration of resources and services from the community in order to enhance school programs, family practices, and student learning and development.

The analysis of the collected data shows that all teachers undertake various forms of cooperation, e.g.: with teachers from their home institution, with other teachers from Polish schools in Lithuania, with teachers from schools in Poland, with institutions in Lithuania, with institutions in Poland, and with the parents of their students. However, they usually cooperate with other educators or institutions that support them in their work. The analysis of the statements shows that teachers rarely treat parents as partners, assigning them a subordinate role, and that cooperation is based on organizational issues and, using J. L. Epstein's model³⁷, on volunteering, i.e. involving parents in school/class life, helping with events or trips; helping families in their efforts to support their child as a learner in the home setting; communication (exchange of information, among others e.g. about the student's achievements, problems, his/her behavior); providing parents with information on how they can support their child's learning.

Keywords: teachers, local community, cooperation, Lithuania, teachers at Polish schools in Lithuania

Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų bendradarbiavimas su vietos bendruomene

Santrauka

Lietuvos lenkų mokyklų mokytojai dirba daugiakalbėje aplinkoje, kur būtina mokėti pateikti esminį turinį dviem ar daugiau kalbų, integruoti su lenkiškų ir lietuviškų mokyklų mokymo programomis susijusius klausimus bei pasirengimą palaikyti ir integruoti jaunus žmones, kuriančius savo tapatybę daugiakultūroje ir daugiakalbėje aplinkoje. Šias užduotis būtų sunku įgyvendinti nebendradarbiaujant su asmenimis ir valstybinėmis institucijomis.

Pateikti tyrimai yra diagnostinė apklausa, kuria siekiama apibūdinti Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų bendradarbiavimo su vietos bendruomene, ypač su kitų lenkiškų mokyklų mokytojais, mokinių tėvais, Lietuvos ir Lenkijos institucijomis bei pedagogų įtraukimo į savo aplinką kryptis, sritis. Tyrimas grindžiamas Joyce L. Epstein bendradarbiavimo modeliu, kurio vienas iš ramsčių yra bendradarbiavimas su vietos bendruomene, pagrįstas bendruomenės išteklių ir paslaugų identifikavimu bei integravimu, siekiant sustiprinti mokyklos programas, šeimos praktiką ir mokinių mokymąsi bei tobulėjimą.

Surinktų duomenų analizė rodo, kad visi mokytojai imasi įvairių bendradarbiavimo formų, pvz. su pagrindinės įstaigos mokytojais, kitais Lietuvos lenkų mokyklų mokytojais, Lenkijos mokyklų mokytojais, Lietuvos institucijomis, Lenkijos institucijomis ir dirba vietos bendruomenės labui su savo mokinių tėvais. Tačiau dažniausiai jie bendradarbiauja su kitais pedagogais ar institucijomis, palaikančiomis jų darbą. Teiginių analizė rodo, kad mokytojai ne visada žiūri į tėvus kaip į lygiavertčius partnerius, bendradarbiavimas su jais grindžiamas organizaciniais klausimais bei, naudojant Joyce L. Epstein³⁸ modelį, savanoryste, t. y. tėvų įsitraukimu į mokyklos ir (ar) klasės gyvenimą, pagalba renginiuose ar išvykose;

³⁷ Epstein Joyce L., dz. cyt.

³⁸ Epstein Joyce L., dz. cyt.

pagalba šeimoms jų veikloje, kuria siekiama palaikyti vaiką kaip mokinį namų sąlygomis; bendravimu (keitimosi informacija, pvz. apie mokinio pasiekimus, problemas, jo elgesį); informacijos teikimu tėvams, kaip jie gali padėti vaikui mokytis.

Raktažodžiai: mokytojai, vietinė aplinka, bendradarbiavimas, Lietuva, Lietuvos lenkų mokyklų mokytojai

Współpraca nauczycieli szkół polskich na Litwie ze środowiskiem lokalnym

Streszczenie

Nauczyciele uczący w polskich szkołach na Litwie pracują w środowisku wielojęzycznym, w którym konieczna jest umiejętność przekazywania treści merytorycznych w dwóch lub więcej językach, a także integracja zagadnień wynikających z programu nauczania w szkołach polskich i litewskich oraz gotowość do wspierania i integracji młodych ludzi, budujących swoją tożsamość w środowisku wielojęzycznym i wielokulturowym. Realizacja tych zadań byłaby trudna, gdyby nie współdziałanie z innymi osobami i instytucjami.

Prezentowane badania mają charakter sondażu diagnostycznego i służą do opisu współpracy nauczycieli szkół polskich na Litwie ze środowiskiem lokalnym, w szczególności z nauczycielami innych szkół polskich, rodzicami uczniów, instytucjami litewskimi i polskimi, a także do określenia form zaangażowania pedagogów na rzecz swojego środowiska. Badania oparto na modelu autorstwa Joyce L. Epstein³⁹, w którym jednym z filarów jest współpraca ze środowiskiem lokalnym, oparta na identyfikacji i integracji zasobów i usług ze strony społeczności w celu wzmocnienia programów szkolnych, praktyk rodzinnych oraz uczenia się i rozwoju uczniów.

Z analizy zebranych danych wynika, że wszyscy nauczyciele podejmują różne formy współpracy, m.in. z nauczycielami placówek macierzystych i nauczycielami innych szkół polskich na Litwie oraz z Polski, z instytucjami na Litwie i w Polsce, a także działają na rzecz społeczności lokalnej z rodzicami swoich uczniów. Jednak najczęściej współpracują z innymi pedagogami lub instytucjami, które wspierają ich w pracy. Z analizy wypowiedzi wynika, że nauczyciele rzadko traktują rodziców jako partnerów, przypisują im rolę podległą. Ich współpraca opiera się na kwestiach organizacyjnych oraz, posługując się modelem J. L. Epstein, wolontariacie, tj. angażowaniu się rodziców w życie szkoły/klasę przy imprezach czy wycieczkach, pomocy rodzinom w ich działaniach mających na celu wspieranie dziecka jako ucznia w warunkach domowych, komunikowaniu się (wymianie informacji m.in. o osiągnięciach, problemach ucznia, jego zachowaniu), dostarczaniu rodzicom informacji o tym, jak mogą wspomagać naukę dziecka.

Słowa kluczowe: nauczyciele szkół polskich, Litwa, środowisko lokalne, współpraca, badania ankietowe, nauczyciel

³⁹ Epstein Joyce L., dz. cyt.